

ANNETTE LASSEN

Kaos og kapital

Et tredje mønster i islændingesagaerne?

Islændingesagaerne er ikke uden grund kaldt Nordens vigtigste bidrag til verdenslitteraturen. De er mesterlige fortællinger, hvis handling og temaer spænder overraskende vidt. De berører nogle af de største spørgsmål: fortiden og historien, individet i samfundet, tro, kærlighed, kønsroller, skam og ære. Det sidste er ofte anset for en nøgle til forståelse af sagaverdenen.¹ Det er mange gange blevet påvist, at sagaernes givenheder styres

¹ Et værk, der ofte fremhæves i studier af ære i sagaerne, er nazisten Walther Gehls *Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen: Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga*. Her skrev han, at "Der Ehrenhandel ist schlechthin das Sagamotiv ... Alle anderen Motive sind daneben bedeutungslos und vereinzelt" (1937: 73). Walther Gehl (1895–1942) var aktiv nazist. Han meldte sig ind i DNSAP allerede i 1933 og fungerede som historisk ideolog for den tyske Wehrmacht; i regi af det Nationalsozialistische Lehrerbund underviste han kolleger, udarbejdede rapporter om brug af historiebøger fra Weimarrepublikken og skrev dertil nye historiske værker. Han planlagde for SS Ahnenerbe en rejse til Island i 1939, som dog forpurrede pga. af Storbritanniens besættelse af landet. Han døde på østfronten i 1942 som kommandør og major. Hverken emnet eller værket, *Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen: Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga*, var på nogen måde uskyldigt. Værket udkom på Junker und Dünhaupt Verlag, som de allierede lukkede efter krigen på grund af forlagets yderst tætte forbindelse til nazismen. Æren var ifølge nazisternes chefidelog Alfred Rosenberg konstituerende for den nordisk-germanske races sjæl. Under titlen *Blut und Ehre* udgav han i 1936, året før Gehls monografi udkom, to bind med taler og skrifter (det første bind udkom i 24 oplag indtil 1941). *Blut*

Lassen, A., rannsóknarprófessor, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík. "Chaos and Capital. A Third Pattern in the Sagas of Icelanders?". *ANF* 137 (2022), pp. 75–100.

Abstract: This article is an attempt to understand the significance of money and capital in relation to honor and the larger value system of the sagas of Icelanders. Even though men of honor in the sagas are often rich, money is – in itself – not a value to which the saga writers attach great importance in their assessment of human beings. On the other hand, the saga writers are by no means disinterested in money, and the heroes' behavior with money has direct impact on their honor and status in society. The article is thus not preoccupied with the historical value that gold, silver or cattle had in the Middle Ages or in the age of the sagas, rather it studies the relationship and behavior of the saga heroes to economic capital and the significance that capital has in the society of the sagas. The saga writers did not lack a theory of how to behave around money. The value system of the sagas appears to follow advice and rules in the Bible about how to behave with money and debt. According to the sagas and the Bible, money is a perilous power that must be handled with extreme caution.

Keywords: sagas of Icelanders, economic capital, money, honor, value system, Bible.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v137i.27897>

af magt og ære, men der er andet og mere på spil i sagaerne end heltens ømtålelige æresfølelse. I sin bog *Kaos og kærlighed* (1971) konstaterede Thomas Bredsdorff i 1971, at magt og ære måske nok er sagaernes ‘første mønster’, men han argumenterede overbevisende for, at der ved siden af dette mønster findes et andet, som er knyttet til den erotiske drift og kærligheden. Dette kaldte han det ‘andet mønster’.² I sin studie viste han, at kærligheden og den erotiske drift i islændingesagaerne skal omgås med forsigtighed og kontrolleres. Når dette ikke sker, bliver kærligheden og den erotiske drift farlig og samfundsnedbrydende. Året inden, i 1970, havde Theodore Andersson argumenteret for, at sagaerne i højere grad end det heroiske æresbegreb idealiserer heltens evne til selvbeherskelse, *sophrosyne* (1970: 588). Det hensynsløse og egennyttige menneske er ikke sagaernes ideal – mennesket er et socialt væsen og forpligtet over for sine medmennesker.

Men den verden, som islændingesagaerne beskriver, er det til trods ikke sjældent særdeles lav og styret af noget, som det nærmest er vulgært at italesætte, nemlig penge og rigdom. Det oldislandske vokabular omkring ære, hvor særlig ordene *virðing*, *metorð* og *metnaðr* er knyttet til værdi og vurdering, kan give indtryk af, at ære og økonomisk tænkning er beslægtet. I 1995 bemærkede Preben Meulengracht Sørensen, at ordene *sómi*, *sæmð*, *virðing*, *metorð* og *metnaðr* “har en betydning af vurdering” (1995: 188).³ Ifølge Meulengracht Sørensen er “æren inderst inde uafhængig af magt og økonomi” (187), men mændenes ære og sagaernes handling hænger ikke desto mindre ofte nøje sammen med sagaheltenes forhold til og omgang med værdier som penge og rigdomme.

Denne artikel er ikke et bidrag til økonomisk historie, men et forsøg på at sætte penge og kapital i forhold til sagaernes værdisystem, som tidligere

und Ehre var slagordene for Hitler Jugend – det var trykt på deres bæltespænde og en sangbog bar denne titel. For Gehl var sagaernes *ójafnaðarmaðr*, det hensynsløse menneske, personificeringen af det germanske folks kompetitive ære. Æren var for Gehl et individuelt anliggende, og han mente ikke, at sagaerne formidlede nogen højere moral (1936: 75). Senere forskere, bl.a. Theodore M. Andersson (1970), der gik direkte i rette med Gehl, og endnu senere Preben Meulengracht Sørensen (1992), betonedes derimod sagaernes *jafnaðarmaðr*, det rimelige og hensynsfulde menneske, som idealet og så æren som en social norm, en samfundsstabiliserende faktor. Om studier i ære, se den lille forskningshistoriske oversigt i Barreiro 2016, hvor Gehl dog omtales som “romantic scholar”.

² Thomas Bredsdorffs betoning af et andet mønster end æren, den erotiske drift, er også betinget af sin samtid. Ifølge bogens efterord var Bredsdorff halvvejs med bogen sommeren 1969. Den nye fokus på kærligheden og den erotiske falder sammen med ungdomsoprørets kærlighedsrevolution.

³ I sit værk gav Walther Gehl en oversigt over termene for ære (1937: 30–32). Jævnfør også Meulengracht Sørensens gennemgang af disse ord (1995: 188–191).

er studeret.⁴ I sagaerne er magtfulde mænd af ære ofte rige, men man må alligevel konstatere, at penge i sig selv ikke er en værdi, som sagaskriverne tillægger stor vægt i vurderingen af et menneske, tværtimod. På den anden side er sagaskriverne på ingen måde uinteresserede i penge, ligesom penge kan have en direkte negativ indflydelse på vurderingen af et menneske, hvad jeg ønsker at belyse med denne artikel. Jeg interesserer mig ikke for den faktiske værdi, som guld, sølv eller kvæg har haft – hverken i middelalderen eller i sagatiden. Jeg interesserer mig kun for sagaheltenes forhold til økonomisk kapital og den betydning, som kapitalen har i sagasamfundet.

Penge og ære

I sagaernes verden følges rigdom og respekt ofte ad, men ikke altid, og det skaber problemer. Hvis man er en frigiven træl eller nedstammer fra en frigiven træl, er det i sagaverdenen som hovedregel ikke muligt at opnå samme sociale eller kulturelle status, som folk af god slægt besidder. I præsentationerne af frigivne trælle, som er blevet rige, kan man næsten fornemme en undren hos sagaskriveren – i det mindste nævnes både deres status som frigivne og deres velstand. I *Eiríks saga rauða* (kap. 3) præsenteres en mand for eksempel på følgende måde: “Maðr hét Þorgeirr er bjó at Þorgeirsfelli. Hann var velauðigr at fé ok hafði verit lausingi” (“Torgejr hed en mand. Han boede på Torgejrsfjeld. Han var hovedrig, men egentlig en frigiven træl”; *Eiríks saga rauða*, udg. Jansson 1945: 33; *Erik den Rødes saga*, overs. Degnbol 2014: 351).⁵ I begyndelsen af *Valla-Ljóts saga* møder man for en kort bemærkning Torfi, som er “auðugr en ekki stórættaðr” (“velhavende, men ikke af fin slægt”; *Valla-Ljóts saga*, udg. Jónas Kristjánsson, 1952: 3; *Sagaen om Ljot fra Voldene*, overs. Gísli Magnússon 2014: 141). Han forloves med en enke til hendes sønners fortrydelse; hun har nemlig været godt gift, hvorimod Torfi er “lausingi” (“frigivet træl”) (4). Rigdommen kan ikke købe ham respekt og den ene af sønnerne rydder ham hurtigt af vejen. I nogle tilfælde mener den frigivne træls tidligere herre stadig at have råderet over dennes gods – selvom han

⁴ Ordet “penge” anvendes i denne artikel parallelt med den norrøne term *fé* i vidt begreb i betydningen økonomisk værdi uden skelen til, hvilken type rigdom der er tale om, klipsølv, guld, løsøre, mønter eller andre kostbarheder eller betalingsmidler.

⁵ *Eiríks saga rauða* er overleveret i to redaktioner, i Skálholtsbók (AM 557 4to) og i en forkortet redaktion i Hauksbók (AM 544 4to). Citatet følger Skálholtsbók.

har givet ham hans frihed. Således bliver Þorbrands-sønnerne i *Eyrbyggja saga* ikke begejstrede, da deres tidligere træl efter en mislykket mordbrand giver en anden høvding, Arnkell, håndslag på alle sine midler til gengæld for hans beskyttelse. Sagen fører til splid mellem Þorbrands-sønnerne og Arnkell.⁶

Der er alligevel en del frigivne trælle, der kommer til penge i sagaerne, men de er ofte upålidelige i pengesager. Víga-Glúmr har en mand hos sig, som er frigiven træl: “hann rakaði fé saman, refjusamr í fjárreiðum” (“Han forstod at skrabbe penge sammen og var falsk i pengesager”; *Víga-Glúms saga*, udg. Jónas Kristjánsson, 1956: 57 [kap. 17]; *Dræber-Glums saga*, overs. Stavnem, 2014: 320).⁷ Manden er både grisk og uredelig. Víga-Glúms formaninger til en anden mand, Qgmundr dyttir, før den nes forestående Norgesrejse viser rangordenen mellem den symbolske og økonomiske kapital, dvs. mellem ære og penge. Qgmundr dyttir er beslægtet med Glúmr, hans far er ganske vist velhavende, men også en frigiven træl. Selvom Qgmundr virker lovende, er hans fædrene ophav en indikator for, at man skal være påpasselig med at have for store forventninger til ham. Da Qgmundr rejser af sted, siger Glúmr klart til ham, at det er vigtigere at vinde hæder og ære på rejsen end store rigdomme, hvis der ikke er mulighed for begge dele: “Nú þœtti mér miklu skipta at þú fengir heldr af förinni sœmð ok mannvirðing en mikit fé ef eigi er hvárstveggja kostur” (“Jeg synes, at det er vigtigere, at du vinder hæder og ære på rejsen end store rigdomme, hvis der ikke er mulighed for begge dele”; *Qgmundar þáttir dyttis ok Gunnars helmings*, udg. Ólafur Halldórsson, 1961: 2; *Totten om Qgmund Hug og Gunnar Halvdel*, overs. Lassen, 2014: 343).⁸ Qgmunds rejse begynder på en dårlig måde: De fleste besætningsmedlemmer er islændinge, som aldrig har været udenlands før, og da de ankommer til Norge, sejler de i tusmørket efter solnedgang for fulde sejl og i stor fart ind mod havnen, hvor de kuldsejler et skib, der ejes af en af jarlens venner, Hallvarðr. Da Hallvarðr efterfølgende kræver

⁶ “Eptir þetta handsalaði Úlfar Arnkatli fé sitt allt [...] Þetta líkaði Þorbrandi ok sonum hans stórálla, þvíat þeir þóttusk eiga fé allt eptir Úlfar lausingja sinn” (“Efter det gav Ulvar og Arnkel håndslag på, at Ulvar overdrog hele sin formue til Arnkel [...] Den aftale gjorde Torbrandssønnerne rasende, for efter deres opfattelse skulle de overtage hele boet efter Ulvar, da han var deres frigivne træl”; *Eyrbyggja saga*, udg. Scott, 2003: 156; *Ørboernes saga*, overs. Stavnem, 2014: 202). *Eyrbyggja saga* er overleveret i fire middelalderlige håndskrifter, som dog ikke indeholder den komplette sagatekst. Disse er udgivet af Forrest S. Scott i 2003 i Editiones Arnarnagana. Passagen er her læst efter Wolf Aug 9 10 4to.

⁷ *Víga-Glúms saga* er kun overleveret i sin helhed i Möðruvallabók, som Jónas Kristjánsson følger i sin udgave i Íslenzk fornrit.

⁸ Totten findes i to redaktioner. Víga-Glúms formaning findes i den redaktion af totten, som er overleveret i AM 61 fol.

bod, er Qgmundr stor på den og uimødekommende, så det ender med, at Hallvarðr slår ham bevidstløs med hammersiden på sin økse. Qgmundr er dermed vanæret: “ok varð af þessu efni mjök gabbaðr, svá at hvar sem hann kom var hann kallaðr Qgmundr dyttr. En hann lét sem hann vissi eigi hvat hvergi talaði” (“Der blev gjort meget grin af ham på grund af det, så lige meget hvor han viste sig, blev han kaldt Øgmund Hug. Men han lod, som om han ikke anede, hvad folk snakkede om”; 1961: 6; 2014: 326). Hans strategi, at lade som ingenting, når han hånes, er ikke værdig. Efterfølgende forsøger han heller ikke at vaske skampletten væk, men da han tager hjem til Island har han til gengæld “aflat mikils fjár í ferð þessi” (“skaffet mange værdier på sin rejse”; 1961: 7; 2014: 346). Det kommer selvfølgelig Glúmr for øre, hvordan Qgmundr er blevet vanæret. Men som den efterkommer af en træl som Qgmundr er, forstår han tilsyneladende slet ikke det herskende værdisystem og sin egen plads i det, d.v.s. at han kan være æreløs og rig på en og samme gang, selvom Glúmr i bund og grund forklarer ham det eksplicit:

En er Qgmundr hafði gert ráð fyrir skipi sínu ok fé þá fór hann til Þverbrekku ok dvaldist með Glúmi um hrið. Var Glúmr við hann fálátr ok fannsk þat á at honum var eigi þökk á hans kvámu. Qgmundr var inn kátasti ok barsk á mikit. Hann fór til allra mannfunda <er þar váru í sveit> ok var heldr hlutsamr um mál manna. Ok ef nokkura menn greindi á, þá þótti engi maðr skjótligri til stórræða en Qgmundr. Hann var ok tiltakasamr um allt þat er Glúmr þurfti við um bústilskipan eðr atflutningar ok lét yfir sér ið vænligsta. En þat var lengi at Glúmr vildi ekki við hann mæla. Ok einn dag mælti Glúmr til hans: ‘Vita skaltu þat, Qgmundr, at ek kann þér enga þökk fyrir starfa þinn ok undarlegt þykir mér, hví þú ert svá framgjarn eðr íhlutanarmikill um mál manna, þar sem engin dáð fylgir þér, ok hefir herfilig orðit þín in fyrsta ferð, svá at ek vildi gjarna aldri sjá þik, er þú vildir verða sjálfum þér at skömm ok brigzli öllum frændum þínum ok bera ævinligt klækisnafn at þora eigi at hefna sín’. (1961: 7–8)

Da Øgmund havde truffet foranstaltninger for sit skib og sit gods, tog han til Tværbrink og opholdt sig hos Glum i nogen tid. Glum var fåmælt over for ham, og man kunne mærke på ham, at han ikke var taknemmelig over, at han var kommet. Øgmund var ovenud munter og førte sig frem. Han mødte op på alle folkemøder, som blev holdt på egnen, og blandede sig ganske meget i folks sager. Og hvis nogen blev uenige, så var ingen hurtigere end Øgmund til at komme med store løsninger. Han blandede sig også i alt, hvad Glum havde brug for i forbindelse med gårdens drift og forsyninger, og han var særdeles tilfreds med sig selv. I lang tid var det sådan, at Glum ikke ville tale med ham.

Men en dag sagde Glum til ham: ‘Du skal vide, Øgmund, at jeg ikke er taknemmelig for din virkelyst. Jeg synes, det er mærkeligt, at du er så

pågående og blander dig i alle folks sager, når du ikke dur til noget. Din første rejse var så ydmygende, at jeg gerne slap for nogensinde at se dig igen, for du gjorde dig selv til skamme og var en skændsel for alle dine slægtninge, og man vil evig og altid kalde dig en usling, fordi du ikke turde hævne dig.’ (2014: 346)

Man skal passe godt på sin ære og ikke tro, at den ikke tager skade ved, at man ignorerer, hvad andre mænd synes om en, eller at det at forbedre sin økonomi kan erstatte ærestab. Penge kan tydeligvis ikke veksles til ære. Først da Ogmundr har taget hævn, forliges han med Víga-Glúmr og opnår langt om længe den eftertragtede respekt, som pengene ikke kunne skaffe ham. Víga-Glúmr ved til gengæld ikke, at hævnen i øvrigt er foregået på en både latterlig og fej måde, men det er en anden historie.

Et andet eksempel på penge og æres gensidige uafhængighed findes i *Egils saga* (kap. 65), hvor læseren præsenteres for holmgangsmanden Ljótr, en svensk bersærk. Egill frelser en lensmand og dennes familie ved at dræbe Ljótr, og sagaen konstaterer da, at:

Ljótr var lítt harmaðr af flestum mönnum, þvíat hann hafði verit inn mesti veirumaðr. Hann var söenskr [at ætt] ok átti enga frændr þar í landi. Hann hafði komit þangat ok aflat sér fjár á hólmgöngum. Hann hafði fellt marga góða böendr ok skorat áðr á þá til hólmgöngu ok til jarða þeira ok oðala, var þá orðinn stórauðigr bæði at löndum ok lausaaurum. (*Egils saga*, udg. Bjarni Einarsson, 2001: 125–126)⁹

Der var ikke mange, som sørgede over Ljot, for han havde været en voldsmand af værste slags. Han var af svensk afstamning og havde ingen slægt der i landet. Han var kommet dertil og havde skaffet sig rigdomme ved at gå holmgang. Mange gode bønder havde han fældet, som han forinden havde udfordret til holmgang for at vinde deres jord og odelsslend. Det havde gjort ham særdeles rig både på land og løsøre. (*Egils saga*, overs. Stavnem, 2014: 107)

Folk græder tørre tårer over tabet af Ljótr. Han er en tilflytter uden slægt i landet og ganske vist hovedrig, men har et blakket ry på grund af sin hensynløse optræden. Hans mange rigdomme, som han har skaffet sig på forbryderisk vis, har ikke kunnet skaffe ham respekt. Ljótr har nok økonomisk kapital, men er blottet for ære.

Første del af *Ogmundar þáttur dytts ok Gunnars helmings* kan karakteriseres som en sædekomedie, hvor alt ender godt. I andre sagaer, som

⁹ *Egils saga Skallagrímssonar* findes i tre redaktioner, A, som er bedst overleveret i Möðruvallabók (AM 132 fol.), B, som er overleveret i WolfAug 9 10 4to), og C i de såkaldte Ketilsbækur, AM 462 4to og 453 4to. Citaterne fra *Egils saga* i denne artikel er alle hentet i A-redaktionen.

i *Hœnsa-Þóris saga*, får ubalancen mellem ære og rigdom, skrækkelige følger. Hœnsa-Þórir mangler social status, han har ingen familie og kun få venner, men skaffer sig økonomisk kapital. Hœnsa-Þórir er en opkomling. På vanlig vis præsenteres sagaens vigtige personer med slægtsforhold – men om Hœnsa-Þórir hedder det kun:

Þórir hét maðr; hann var snauðr at fé ok eigi mjök vinsæll af alþýðu manna. Hann lagði þat í vanða sinn, at hann fór með sumarkaup sitt heraða í milli ok seldi þat í ǫðru, er hann keypti í ǫðru, og græddisk honum brátt fé af kaupum sínum [...] hann gerðisk svá mikill auðmaðr, at hann átti undir hverjum manni stórfé. En þó at honum græddisk fé mikit, þá heldusk þó óvinsældir hans, því at varla var til óþokkasælli maðr en Hœnsa-Þórir var. (*Hœnsa-Þóris saga*, udg. Sigurður Nordal & Guðni Jónsson, 1938: 6 [kap. 1])

Tore hed en mand. Han ejede ikke noget som helst og havde heller ikke særligt mange venner blandt folk i almindelighed. Han gjorde det til sin vane at drive sommerhandel på den måde, at han solgte i det ene herred, hvad han havde købt i det andet, og han tjente snart gode penge på denne handel [...] han blev så velhavende, at han lånte store summer ud til gud og hvermand. Men selvom han havde tjent godt med penge, blev han ved med at være lige upopulær, for der fandtes næppe nogen, som folk havde mindre tilovers for end Hønse-Tore. (*Hønse-Tores saga*, overs. Bek Pedersen, 2014: 281–282)

Hœnsa-Þórir tjener ikke penge på eget arbejde og han er en lånehaj. Stor rigdom stiller også store etiske krav, og dem kan Hœnsa-Þórir på ingen måde honorere. Det kan derimod Blund-Ketill, som er en ærefuld høvding, som nyder respekt i samfundet. Det bliver hungersnød, og bønderne på egnen mangler forråd. Blund-Ketill slår sine egne dyr ned for at kunne sælge af sit hø til sine lejlændinge, men der kommer hele tiden nye lejlændinge, og Blund-Ketill kan i sagens natur ikke fortsætte på den måde. Han opsøger derfor Hœnsa-Þórir, som har et stort forråd, for at få ham til at sælge til lejlændingene. Blund-Ketill giver Hœnsa-Þórir tilbud, som er både ærefulde og generøse, men Hœnsa-Þórir er egoistisk og nærig og nægter at sælge til folk i nød. Det ender med, at de simpelthen tager høet – efter at have regnet ud, hvad Hœnsa-Þórir kan undvære – men som de ærefulde mænd de er, lægger de penge for høets værdi. De er ikke tyve.¹⁰ Hœnsa-Þórir prøver at få Blund-Ketill stævnet for røveri, men har ikke held til at få nogen høvdinger til at gå ind i sagen, før Þorvaldr (søn

¹⁰ Jeg inddrager ikke tyveri i denne diskussion om penge i sagaerne, selvom temaet er beslægtet. I "Social and Diegetic Hierarchies in Cases of Thievery. A Study of Möðruvallabók" diskuterer Daniela Hahn emnet og konstaterer, at "The property disputes in the

af egنشøvdingen Tungu-Oddr), som netop er hjemvendt fra Norge, går ind i sagen mod et løfte om at få halvdelen af Høensa-Póris rigdomme. Udsigten til rigdom forleder ham til at træffe en anløben beslutning. Da Blund-Ketill er blevet stævnet for tyveri, vil en vintergæst hævne ydmygelsen, men rammer ved en fejl goden Arngríms søn, som er blevet opfostret hos Høensa-Pórir – og ikke Høensa-Pórir, som det var hans intention. Høensa-Pórir bøjer sig over den allerede døde dreng og påstår løgnagtigt, at hans sidste ord var, at de skulle brænde Blund-Ketill inde. Og det gør de. Sagaen viser, hvordan Høensa-Póris selviske nærighed sætter samfundets orden ud af kraft og sender voldsomme dønninger gennem lokalsamfundet, heriblandt både mord og ildspåsættelse. Sagaen viser, hvad der kan ske, når usle folk kommer til penge, og hvordan penge kan lokke selv gode folk til at begå forbrydelser og træffe amoralske beslutninger.

Hurtige penge

Islændingesagaerne viser ingen respekt for de folk, der tror, at de hurtigt kan komme til både penge og respekt. De beskrives som naive og er i sagaernes verden ofte latterlige. Man finder et eksempel i *Grettis saga*, da Grettir har forskanset sig på Drangey. En nordmand, Hæringr, tror, at han nemt kan opnå penge og ære ved at tage livet af Grettir. Han klatrer frem og tilbage på Drangeys stejle klippevæg, indtil han finder et sted at komme op. Da han når op, får han øje på Grettir og hans bror, der står med ryggen til ham: “hugðisk hann nú á skammri stundu at vinna bæði til fjár ok frægðar” (“Nu tænkte han, at han på kort tid ville gøre sig fortjent til både penge og berømmelse”) (*Grettis saga*, udg. Guðni Jónsson, 1936: 242 [kap. 76]; *Grettes saga*, overs. Lembek, 2014: 182), står der i sagaen; der er nemlig sat en pris på Grettis hoved. Men det kommer ikke til at gå som planlagt. Grettis bror, Illugi, får øje på Hæringr og går imod ham:

[E]r Austmaðrinn [dvs. Hæringr] sá þat, sneri hann undan einhvers staðar eptir eyjunni. Illugi elti hann meðan eyin vannsk, ok þegar hann kom fram á bjargit, hljóp Hæringr þar ofan fyrir, ok brotnaði í honum hvert bein; lauk hans ævi svá. (1936: 242–243)

[Da Hæringr] så det, flygtede han hen over øen uden mål og med. Illuge forfulgte ham, så langt øen rakte, og så snart Hæring nåede hen til kanten, sprang han ud over, så hver en knogle i kroppen på ham blev knust. Sådan endte hans liv. (2014: 182)

Man høster i det hele taget ingen ære ved at slå en helt ihjel for penge. Udover et ydmygende slag af en kvinde høster Eyjólfur i *Gísla saga Súrs-sonar* med Auðrs ord således også både “skam og vanære” (“skömm ok klæki”) af sit forsøg på at bestikke hende til at angive sin ægtemand Gíslí (*Gísla saga*, udg. Finnur Jónsson, 1929: 63 [kap. 32]).¹¹

Købt kærlighed

Som det fremgår, kan det blive en udfordring for freden, hvis småfolk kommer til store penge i sagaverdenen. Det til trods er der flere eksempler på mænd af ringe slægt, men med stor rigdom, som har held til at blive gift ind i fornemme familier. Nærmest uden undtagelse går disse ægteskaber dårligt. I *Laxdæla saga* er Vigdís gift med en mand af en ubetydelig slægt, Þórðr. Som efterkommer af Unnr djúpúðga, som er en af de vigtigste landnamsfolk, er Vigdís af en betydningsfuld slægt. Sagaskriveren konstaterer tørt, at ægteskabet var indgået for pengenes skyld: “Vigdís var meir gefin til fjár en brautargengis” (“Når Vigdís var blevet gift med Tord, var det mere for pengenes skyld end for at få hans hjælp og støtte”; *Laxdæla saga*, udg. Kålund, 1889–1891: 25 [kap. 11]; *Laksdølnes saga*, overs. Degnbol og Lassen, 2014: 12).¹² Begivenhederne viser da også, at der ingen støtte er i Þórðr. Da Vigdís beslutter at beskytte en af sine fjerne slægtninge mod goden Ingjaldr på grund af en drabssag (manden har dræbt Ingjalds bror), viser Þórðr sin feje side. Han frygter Ingjaldr og ender med at tage imod bestikkelse fra ham for at udlevere manden. Hverken Þórðr eller Ingjaldr er beskrevet som mænd af ære – og ifølge deres karakteristik er de begge begejstrede for penge.

Ingjaldr bað hann eigi þræta, – ‘ok skulum vit eiga kaup saman, at þú sel manninn fram ok lát mik eigi þurfa þraut til, en ek hefi hér þrjár merkr

¹¹ Sagaen findes i en kort og en lang redaktion. Citatet er taget fra den korte redaktion, M-redaktionen, som er overleveret i AM 556 a 4to.

¹² Kålund, der udgav *Laxdæla saga* i Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur i 1889–1891, inddelte håndskrifterne i to klasser, men konstaterede i indledningen til udgaven (s. i), at der er så lille forskel mellem dem, at de ikke kan betragtes som to redaktioner. Hans udgave følger Möðruvallabók.

silfrs, er þú skalt eignask; upp mun ek ok gefa þér sakir þær, er þú hefir gørt á hendr þér í björgum við Þórólf. Þórði þótti féit fagrt, en var heitit uppgjöf um sakir þær, er hann hafði áðr kvítt mest, at hann mundi féskurd af hljóta. (1889–1891: 38 [kap. 14])

Ingjald sagde, han lige så godt kunne lade være med at benægte det, og 'nu slår vi to en handel af: Du udleverer manden, uden at jeg behøver bruge magt. Så har jeg til gengæld tre mark sølv her, som du kan få. Og jeg frafalder ethvert bødekrav mod dig for at have givet Torolf husly.'

Tord syntes, det var skønne penge. Og nu ville det bødekrav blive frafaldet, som han allermest havde frygtet ville påføre ham et alvorligt pengetab. (2014: 20)

Pengene er et vigtigt overtalelsesmiddel. Ingjalds og Þórðs plan mislykkes imidlertid, fordi Vigdís gennemskuer dem. Da sammensværgelsen er afsløret, kræver Ingjaldr sine penge tilbage:

Eptir þetta gengr Vigdís inn ok til erkr þeirar, er Þórðr átti, ok finnr þar í niðri digran fésjóð. Hon tekr upp sjóðinn ok gengr út með ok þar til, er Ingjaldr var, ok biðr hann taka við fénu. Ingjaldr verðr við þetta léttbrúnn ok réttir höndina at móti fésjóðnum. Vigdís hefr upp fésjóðinn ok rekr á nasar honum, svá at þegar fell blóð á jörð. Þar með velr hon honum mǫrg hæðilig orð, ok þat með, at hann skal þetta fé aldregi fá síðan; biðr hann á brott fara. (1889–1891: 43 [kap 15])

Nu går Vigdís indenfor og hen til en kiste, som tilhørte Tord, og nede i kisten finder hun en fed pengepung. Hun tager pungen op og går ud med den og hen til, hvor Ingjald står, og siger til ham, at nu kan han tage sine penge. Ingjald lyser helt op og rækker ud efter pungen. Men Vigdís løfter pungen i vejret og kyler den lige i synet på ham, så blodet springer fra Ingjalds næse og ned på jorden. Og i tilgift håner hun ham groft og fortæller ham, at han kan glemme alt om de penge, og nu kan han godt skrubbe af. (2014: 22)

Ingjalds ansigt, der lyser op ved synet af pengene ("verðr við þetta léttbrúnn") er på en og samme gang latterlig og ussel. Sagaskriveren har kun foragt til overs for de to mænds pengebegærlighed.¹³ Ingjaldr og Þórðr har mistet ære ved episoden, og enden på sagen bliver da også, at Vigdís erklærer sig skilt fra Þórðr.

¹³ Som vi også så i *Gísla saga* er det vanærende at bestikke folk til angiveri og at modtage bestikkelse. Med Vigdís' ord har Þórðr fået pengene på en vanærende måde og bør derfor ikke beholde dem: "Því at þú, Þórðr," segir hon, "hefir þessa fjár ódrengiliga aflat" ("for de penge, Tord, dem er du kommet til på en ussel måde"; *Laxdæla saga*, udg. Kålund, 1889–1891: 43 [kap. 15]); *Laksdølnes saga*, overs. Degnbol og Lassen, 2014: 22).

Også i andre sagaer er der ægteskaber, der eksplicit beskrives som indgået for pengenes skyld: Bjørn og Valgerður i *Njáls saga*, Þórhallr og Ólof i *Þórðar saga breðu*, Þórdís og Atli i *Hávarðar saga Ísfirðings*,¹⁴ for ikke at nævne Spes og Sigurður i Konstantinopel i den afsluttende *Spesar þáttr* i *Grettis saga*. Spes er en “göfug garðshúsfreyja” (“prægtig frue på en gård”). Hun er “harðla rík ok stórættuð” (“fornem og af stor slægt”), hvorimod hendes mand er “auðigr ok ættsmærri en hon” (“rig, men af ringere slægt”; *Grettis saga*, udg. Guðni Jónsson, 1936: 274 [kap. 87]; *Grettes saga*, overs. Lembek, 2014: 199).¹⁵ Det er igen et (dårligt) ægteskab, der er indgået af økonomiske grunde: “hafði hon verit gefin honum til fjár” (“Hun var blevet gift med ham for pengenes skyld”), hedder det, hvorpå sagaen kan oplyse, at der “[e]kki varð ástriki mikit með þeim hjónum, ok þóttisk hon næsta vargefin” (“[ikke var] den store kærlighed mellem dem, og hun syntes, at hun var rigtigt dårligt gift”; 1936: 274; 2014: 199). Efter at have hørt Þorsteinn drómundr, Grettis bror, kvæde et vers, fatter Spes kærlighed til ham, og de indleder en affære. Hendes mand bemærker ganske vist en forandring hos hende, men i første omgang bekymrer han sig i højere grad om sine penge end om at være gjort til hanrej:

¹⁴ “Björn hvíti ... var Kaðalsson, Bjálfasonar. Bjálfi hafði verið leysingi Ásgerðar móður Njáls og Holta-Þóris. Björn átti þá konu er Valgerður hét. Hún var Þorbrandsdóttir, Ásbrandssonar. Móðir hennar hét Guðlaug. Hún var systir Hámundar föður Gunnars frá Hlíðarenda. Hún var gefin til fjár Birni og unni hún honum ekki mikið en þau áttu gnótt í búi” (“Björn den Hvide ... var søn af Kadal, som var søn af Bjálve. Bjálve havde været frigiven træl hos Asgerd, Njal og Holte-Tores mor. Björn var gift med en kvinde, der hed Valgerd. Hun var datter af Torbrand, som var søn af Asbrand. Hendes mor hed Gudløg. Hun var søster til Hámund, far til Gunnar på Liende. Hun blev gift med Björn for pengenes skyld, og hun elskede ham ikke højt, men de sad godt i det” (*Brennu-Njáls saga*, udg. Sveinn Yngvi Egilsson 2003: 265 [kap. 148]; *Njáls saga*, overs. Lembek, 2014: 217–218). Einar Ól. Sveinsson inddelte håndskrifterne med *Brennu-Njáls saga* i tre grupper, X, Y og Z (1954: clii). Sveinn Yngvi Egilsson udgav sagaen efter teksten i Reykjabók (AM 468 4to), der tilhører X-gruppen.

I *Þórðar saga breðu*, kap. 6, er Ólof blevet gift med Þórhallr for pengenes skyld: “Þórhallr var vellaúðgr at fé; engi var hann kempa kallaðr ok heldr hræddr ok at öllu it mesta lítilmenni. ... Ólof var Hrolleifsdóttir, þess er nam Hrolleifsdal upp af Sléttahlið. Hon var fyrir honum um alla hluti. Hafði hon verit gefin honum til fjár” (“Torhal var meget rig. Han blev ikke betragtet som nogen stor helt, men var temmelig bange og i alle henseender en ussel mand. ... Oløv var datter af den Rollejf, som tog land i Rollejsdal, der går op fra Sletteli. Hun stod over sin mand i alle henseender. Hun var bortgiftet til ham for pengenes skyld”; *Þórðar saga breðu*, udg. Jóhannes Halldórsson, 1959: 191; *Sagaen om Tord Trætte*, overs. Kjeldsen, 2014: 422). Ægteskabet ender med skilsmisse. *Þórðar saga breðu* findes i to redaktioner, hvoraf kun den ene er fuldstændigt overleveret. Udgaven følger dette sted AM 139 fol. Jeg vender tilbage til *Hávarðar saga Ísfirðings* nedenfor.

¹⁵ Man inddeler traditionelt håndskrifterne til *Grettis saga* i to grupper, men ifølge Guðvarður Már Gunnlaugsson er der så lille forskel mellem dem, at det ikke giver mening at betragte dem som to forskellige redaktioner (1991). Guðni Jónssons udgave af sagaen i Íslenzk fornrit, 1936, følger AM 551 a 4to.

Bóndi hennar þóttisk ok finna, at hon tók sér háttaskipti, bæði í skaplyndi ok margri breytni ok einkanliga í fjárauðn; saknaði hann bæði gulls ok gripa, er hurfu ór hennar geyslu. (1936: 276 [kap. 88])

Hendes mand syntes også at fornemme en forandring i både hendes sind og anden adfærd og især i ødselheden med penge. Han savnede både guld og kostbarheder, der forsvandt i hendes varetægt. (2014: 200–201)

I totten holder Spes og Þórsteinn drómundr Sigurðr for nar ved deres uforskammede tricks og ved at have en affære lige for næsen af ham.¹⁶ Den rige mand af ubetydelig slægt fremstår i denne tot i *Grettis saga* som både latterlig og æreløs, hvad der – i sagaverdenens optik – retfærdiggør den vanærende behandling. Det ender med, at Spes får biskoppen til at udvirke deres skilsmisse, og med slægtens hjælp får hun endda størstedelen af rigdommene, og den bedragne mand må tilmed forlade landet. Sagaskriveren konstaterer: “Fór þar, sem víða er dæmi til, at inir lægri verða at lúta” (“Da gik det sådan, at den mindrebemidlede måtte bøje sig, hvad der er mange eksempler på”; 1936: 284 [kap. 89]; 2014: 206). *Inn lægri* er i sagens natur ikke Spes, men Þórsteinn, der nok har penge, men mangler ære. Og det er vel at mærke ikke vanærende for et ærefuldt menneske at franarre den æreløse sine penge; det anses med sagaens optik som ikke andet end en passende behandling.

I sagaverdenen kan man med andre ord ikke gifte sig til social status eller ære, – ja, det er ligefrem nedværdigende og latterligt at forsøge. Der kommer heller intet godt ud af de ægteskaber, hvor manden har mange penge, men kvinden større ære, i det mindste ikke noget godt for manden. Kvinden kan godt tjene penge på det – uden at miste sin ære. Penge kan ikke skabe jævnbyrdighed, *jafnræði*. Den bagvedliggende tanke er, at penge eller rigdom ikke kan kompensere for mandens manglende ære (eller kvindens manglende kærlighed). Men der gøres alligevel forsøg. Det er således en betingelse for Guðrún Ósvífrsdóttirs første ægteskab med en undermåler i forhold til hende – det vil sige en mand uden nogen videre status – at han skal give hende alt, hvad hun peger på.

Þorvaldr hét maðr [...] auðigr maðr ok engi hetja. Hann bað Guðrúnar Ósvífrsdóttur [...] Því máli var eigi fjarri tekni, en þó sagði Ósvífr, at þat mundi á kostum finna, at þau Guðrún vǫru eigi jafnmenni. [...] Síðan var Guðrún fǫstnuð Þorvaldi, ok réð Ósvífr einn máldaga, ok svá var skilt, at Guðrún skyldi ein ráða fyrir fé þeira, þegar er þau koma í eina rekkju,

¹⁶ Tottens fortælling om utroskab og kærlighedsintrige menes at være inspireret af en beretning om Harald Hårderåde og en jomfru ved navn Maria i *Morkinskinna* og historien om Tristan og Isolde. Se Guðni Jónssons indledning til *Grettis saga* (1936: lvi–lvii).

ok eiga alls helming, hvárt er samfarar þeira væri lengri eða skemri; hann skyldi ok kaupa gripi til handa henni, svá at engi jafnfjáð kona ætti betri gripi, en þó mætti hann halda búi sínu fyrir þær sakir. [...] Lítt unni Guðrún Þorvaldi ok var erfið í gripa kaupum; váru engar gersimar svá miklar á Vestfjörðum, at Guðrúnu þœtti eigi skapligt at hon ætti, en galt fjandskap Þorvaldi, ef hann keypti eigi, hversu dýrar sem metnar váru. (*Laxdæla saga*, udg. Kålund, 1889–1891: 115–116 [kap. 34])

Torvald [...] var velhavende, men han var ikke nogen helt. Torvald friede til Gudrun Usviversdatter [...] Frieriet blev ikke afvist, men Usviver gjorde dog opmærksom på, at hvis man sammenlignede deres status, ville man se, at Gudrun og Torvald ikke var jævnbyrdige. [...] Så blev Gudrun forlovet med Torvald, og det var Usviver alene, der bestemte, hvordan aftalen skulle se ud. Det blev stillet som betingelse, at når først de var kommet i én og samme seng, skulle Gudrun alene forvalte den fælles formue, og halvdelen skulle være hendes ejendom, hvad enten deres samliv blev langt eller kort. Desuden skulle Torvald købe dyrebare ting og sager til hende, så ingen kvinde, så velstående som hun, ejede fornemmere kostbarheder. Dog måtte det ikke gå så vidt, at han ikke fortsat kunne drive gården. [...] Gudrun elskede ikke Torvald noget videre, og hun var helt urimelig med hensyn til indkøb af dyrebare ting og sager. Der var ikke det klenodie på Vestfjordenes så fornemt, at Gudrun ikke syntes, hun burde eje det, og hun straffede Torvald med hårdhed og kulde, hvis ikke han købte det, lige meget hvor dyrt det var. (*Laksdølerne's saga*, overs. Degnbol og Lassen, 2014: 58–59)

Den ydmygende ægteskabsaftale afspejler et futilt forsøg på at veksle den æreløse mands store økonomiske værdi til agtelse. Men trods de dyre indkøb har Þorvaldr ingen chance for at vinde hverken Gudruns kærlighed eller respekt. Ægteskabet med Þorvaldr ender med skilsmisse.

Gavmildhed og gnieri

Þorvaldr giver og giver, men det er ikke af glad gavmildhed, men fordi svigerfaren og han fejlagtig tror, at manden kan købe sig ære. Det kan han selvfølgelig ikke. Guðrúns ligegyldige havesyge, som paradoksalt giver udtryk for hendes totale mangel på respekt for Þorvaldr og hans penge, får til sidst Þorvaldr til at tabe hovedet og stikke hende en lussing. Denne lussing koster ham ægteskabet. Þorvaldr taber ikke hovedet, fordi han har spenderet så mange penge på Guðrún, men fordi hans blåøjede planer om at købe sig ære er frugtesløse. Til sidst tvinges han til at indse,

at hans penge ingen egentlig værdi har. Med andre ord: Þorvalds penge er fastlåst som økonomisk værdi. Hans penge er ikke gangbar valuta i social eller kulturel forstand. Penge er ikke bare penge; det har betydning, hvem der ejer dem.

Þorvaldr er på ingen måde en af de glade givere, som sagaerne – ligesom i øvrigt de kristnes Gud – elsker højt. Sådanne finder man derimod i *Auðunar þáttir vestfirzka*, hvor både Auðunn og den danske kong Sven er indbegrebet af uegennyttig gavmildhed.¹⁷ Auðunn bruger alt, hvad han ejer på en isbjørn til den danske konge, uden at forlange noget som helst i stedet, og kongen viser sin kongelige ære ved at lønne ham for bjørnen af endnu større generøsitet: Han giver ham et skib, men for det tilfælde at skibet skulle forlise, giver han ham også en pung fuld af sølv, og for det tilfælde at Auðunn skulle miste pungen ved skibbrud, giver han ham endelig en armring af guld. Da Auðunn gør ophold hos den norske kong Harald, må denne indse, at han ikke havde kunnet matche Svens gavmildhed.

I beskrivelsen af Bolli, søn af Guðrún og Bolli i *Laxdæla saga*, fremgår det ganske tydeligt, hvordan gavmildheden cementerer en mands position og popularitet:

Brátt fannsk þat, at Bolli mundi vera maðr framgjarn ok vildi vera fyrir qðrum mǫnnum; honum tóksk ok svá, því at maðrinn var qrlátr; fekk hann brátt mikla virðing í Noregi. Bolli helt sveit um vetrinn í Þrándheimi, ok var auðkent, hvar sem hann gekk til skytninga, at menn hans váru betr búnir at klæðum ok vápnum en annat bæjarfólk; hann skaut ok einn fyrir sveitunga sína alla, þá er þeir sátu í skytningum. Þar eptir fór annat qrlæti hans ok stórmennska. (*Laxdæla saga*, udg. Kålund, 1889–1891: 266–267 [kap. 73])

Det blev hurtigt klart, at Bolle havde ambitioner og gerne ville overstråle alle andre. Og det lykkedes ham også, for han var en mand, der var både gavmild og ødsel. Han blev snart højt respekteret i Norge. Bolle holdt sig et følge i Trondheim denne vinter. Og når han gik til sammenskud, så man straks ved første øjekast, at hans mænd var flottere udstyret med tøj og våben end alle andre folk i byen. Og når de så sad i disse drikkelag, betalte Bolle helt alene for alle sine mænd. Tilsvarende så man hans gavmildhed og storladenhed i mange andre sammenhænge. (*Laksdølernes saga*, overs. Degnbol og Lassen, 2014: 137)¹⁸

¹⁷ *Auðunar þáttir vestfirzka* er overleveret i Morkinskinna og Hulda, indflettet i sagaen om Harald Hårderåde, og dertil i Flateyjarbók.

¹⁸ De mange rejsepenge, som fædre udstyrer deres sønner med før deres forestående Norgesrejser, skal også ses i dette lys. Man skal kunne rejse standsmæssigt og begå sig hos respekterede mennesker, som det udtrykkes i *Bjarnar saga Hítðælakappa* ("fekk Skúli,

Ikke overraskende er et af de råd, som de to Þjóstars-sønner giver den ærgerrige Sámur i *Hrafnkels saga Freysgoða* da også at være rundhåndet over for sine tingmænd, ud over at være venlig og hjælpsom, da han som uerfaren og kommende stormand overtager Hrafnkels bedrift på Aðalból. Hvis han gør det, siger de, vil han nyde tingmændenes støtte, når der er behov (*Hrafnkels saga Freysgoða*, udg. Jón Jóhannesson, 1950: 123).

Et illustrativt modeksempel til den gavmilde Bolle findes i oldtidssagaen *Gautreks saga* hos en mærkelig, isoleret, nærig og smålig familie dybt inde i skovene i Götaland i det nuværende Sverige. En ukendt gæst, som i virkeligheden er en konge, opsøger her familien, og mens han spiser hos dem, trækker faren sin hætte ned for øjnene, fordi han ikke kan holde ud at se maden forsvinde. Faren fjerner endvidere remmene fra de sko, som han forærer gæsten, før han endelig af sorg over, hvad han har måttet forære væk, styrter sig ud over en slægtsklippe, den famøse *ætternistapi*, for at forlade det jordiske liv. Hans ene søn gør efterfølgende det samme, fordi der er krøbet snele hen over hans guldbarrer. De er i hans øjne blevet så slidte, at livet er uudholdeligt. Endnu en søn følger deres eksempel, fordi en spurv har pillet et enkelt korn af et aks i hans mark. Længere væk fra idealet om gavmildhed kommer man næppe.¹⁹

I *Hávarðar saga Ísfirðings* møder man også en latterlig gnier:²⁰

Atli var manna minnstr ok vesalligastr, ok svá er sagt, at þar eptir væri skaplyndi hans, at hann var inn mesti vesalingr, en var þó stórra manna ok svá auðugr, at hann vissi varla aura sinna tal [...] Atli tímði ekki at halda vinnumenn; vann hann bæði nátt ok dag slíkt er hann mátti. [...] Hann átti útibúr mikit; var þar í alls konar gæði. Þar váru inni hlaðar stórir ok alls konar slátr, skreið ok ostar ok allt þat er hafa þurfti. Atli hafði þar gert

frændi hans, ok faðir hans honum góðan farareyri, svá at hann var vel scemðr af at fara með góðum mǫnnum”; “Både Skule og Bjørns far gav ham en stor sum penge til rejsen, så han kunne rejse standsømmigt, når han rejste med velansete mænd”; *Bjarnar saga Hítödelakappa*, udg. Sigurður Nordal og Guðni Jónsson, 1938: 114 [kap. 2]; *Sagaen om Bjørn, Helten fra Hiddal*, overs. Wolf, 2014: 244). Sagaen er fragmentarisk overleveret i middelalderhåndskrifterne. På nær de første fem kapitler, er sagaen fuldstændigt overleveret i yngre håndskrifter. De første kapitler af sagaen har udgivere hentet i håndskrifter af *Óláfs saga helga* (AM 71 fol. og AM 488 4to). Jf. Sigurður Nordals og Guðni Jónssons indledning til udgaven af *Bjarnar saga Hítödelakappa*, 1938: lxiii–lxiv.

¹⁹ *Gautreks saga* er både overleveret i en kort (ældre) og en lang (yngre) redaktion. Beretningen om de nærige skovbønder, *Dalafífla þáttr*, findes i begge versioner i sagaens første del (*Gautreks saga*, udg. Ranisch, 1900: 1–11 [kap. 1–2]). Begge redaktioner er udgivet i Ranisch’s udgave.

²⁰ Han er en af de mænd, der har skaffet sig en kone med sine mange penge: “hafði Þórdís verit gípt Atla til fjár” (“Tordis var blevet gift med Atle for pengenes skyld”; *Hávarðar saga Ísfirðings*, udg. Björn K. Þórólfsson, 1923: 45 [kap. 15]; *Sagaen om Hávarð Isefjörðing*, overs. Kjeldsen, 2014: 396). Sagaen er overleveret i yngre håndskrifter. Björn K. Þórólfssons udgave følger AM 160 fol.

sæng sína, ok lágu þau þar hverja nótt. [...] var hann bæði vesalmannlig og ljótr at sjá, sköllótr ok inneygðr. (*Hávarðar saga Ísfirðings*, udg. Björn K. Þórólfsson, 1923: 45–46 [kap. 15])

Atle var af udseende en meget lille og sølle mand, og man sagde, at hans karakter var i overensstemmelse dermed, at han var en værre gniere, men han nedstammede dog fra store mænd og var så rig, at han næppe havde styr på, hvor meget han ejede. [...] Atle kunne ikke få sig til at have tjenestekarle. Han arbejdede så meget han kunne både dag og nat. [...] Han havde et stort forrådshus. Deri var der alt slags godt. Der var store stabler og al slags kød, tørret fisk og oste, ja, alt, hvad man behøvede. Der havde Atle opstillet sin seng, og der lå de hver nat. [...] Han så både elendig og grim ud, skaldet og huløjet. (*Håvard Isefjordings saga*, overs. Kjeldsen, 2014: 396)

Hovedpersonen, den gamle hævner Hávarðr, er svoger til Atli og opsøger ham for at købe forråd til sig og sine mænd. Men da Atli ser dem komme sejlene springer han i isende kulde ind under en høstak, hvor han gemmer sig. Mens han ligger dér, forærer hans kone alt, hvad der er i forrådshuset til Hávarðr. Da Atli kommer ind igen, føler han sig berøvet og frygter forestående tigtergang – men en lille tur under den varme dyne hos hans kone får gavmildheden frem i ham, og han indser, at forrådet befinder sig bedst hos Hávarðr (*Hávarðar saga Ísfirðings*, udg. Björn K. Þórólfsson, 1923: 344–345 [kap. 16]).

En af de mest legendariske gniere i hele sagalitteraturen er Egill Skallagrímsson, som er et interessant eksempel, for han er ikke en æreløs person og således heller ikke grinagtig. Hvordan kan Egill være grisk og alligevel bevare sin ære?²¹ Hans digterven, Einarr Skálaglam, er i modsætning til ham en gavmild mand og fremstår som et ideal i sit forhold til penge: “Einarr var qrr maðr ok optast félítill, en skörungr mikill ok drengr góðr” (“Han var gavmild og havde sjældent mange penge, men var på alle måder fremragende og en hædersmand”; *Egils saga Skallagrímssonar*, udg. Bjarni Einarsson, 2001: 150 [kap. 78]; *Egils saga*, overs. Stavnem, 2014: 142). Det slår vel at mærke ikke skår i Einars ære, at han for det meste ingen penge har – for de kommer netop til at mangle på grund af hans gavmildhed. Man kan sige, at et menneskes ære og respekt stiger, desto mere man deler

²¹ Det nævnes ofte om Egill, at han er en psykologisk sammensat skikkelse. I sin monografi om *Egils saga*, *Skáldið í skriftinni* (2004), argumenterer Torfi Tulinius for, at sagskriveren har brugt forskellige bibelske personer og beretninger som model for Egill, og at sagaen afspejler kristne forestillinger om synd, anger, tilgivelse og trosskifte, og at sagaen er opbygget som en beretning om en synder, der bevæger sig mod tro (213).

ud af sin økonomiske kapital, og på den måde viser, at man foragter den og ikke værdsætter den i sig selv.

Egill Skallagrímsson er en ikke æreløs gnier. Af pengegriskhed beholder han sin fars del af den bod, som kong Aðalsteinn betaler for hans døde bror (kap. 58). Og da Skallagrímr beder om pengene, responderer Egill hånende, om han er i pengenød: “Er þér nú féfátt mjök, faðir? Ek vissa þat eigi. Þegar skal ek láta þik hafa silfr, er ek veit, er þú þarft, en ek veit, at þú munt enn hafa at varðveita eina kistu eða tvær fullar af silfri” (“Har du hårdt brug for penge nu, far? Det var jeg ikke klar over. Jeg vil give dig sølv, så snart jeg ved, at du har brug for det, men jeg ved, at du stadig har en kiste eller to fulde af sølv”; 2001: 111; 2014: 90). Som modsvar gemmer Skallagrímr umiddelbart før sin død sine værdier – en kiste og en gryde fulde af sølv – så Egill ikke kan arve dem. Gamle Skallagrímr bliver derpå højlagt, men Egill er endda for nærig til at give ham værdier med i højen: “Ekki er þess getit at lausafé væri lagt í haug hjá honum” (“Der fortælles ikke noget om, at der blev lagt løsøre ind til ham i højen”; 2001: 112; 2014: 91).²²

Egill Skallagrímssons attitude til penge er mere skamløs end noget, vi har været vidne til før, og den er nær ved at gå over grænsen i sin kynisme. Som firsårig, gangbesværet, høresvækket og blind, planlægger Egill en sidste bemærkelsesværdig bedrift: Han vil tage de to kister med engelsk sølv fra kong Aðalsteinn med til Altinget, hvor han vil strø sølvet ud ved Lovbjerget, når der er allerflest folk samlet: “Þikir mér undarligt ef allir skipta vel sín í milli”, mimrer den gamle Egill med slet skjult forventning. “Ætla ek at þar mundi vera þá hruðningar eða pústrar eða bærisk at um síðir, at allr þingheimrinn berðisk (“det vil overraske mig, hvis alle deler det ligeligt imellem sig. Jeg tænker, at der så opstår skubben og håndgemæng, og til sidst vil hele tinget komme op og slås”; 2001: 182 [kap. 85], 2014: 156). Egills sidste handling er udtænkt til at afsløre alle stormændenes grundlæggende griskhed, hvad der ville være ødelæggende for deres ære og føre til splid og kaos. Men hans – med svigersønnens ord – afskyelige plan (*firm*) forpurres. Derved bliver den kyniske ide ikke ført ud i virkeligheden. Til sidst lader sagaskriveren Egill begrave sit sølv, før han dør, ligesom hans far før ham. Det fremstår nærmest som en handling, der skal

²² Torfi Tulinius spekulerer, om sagaskriveren med oplysningen om, at Egill ikke lægger sølv i højen, kan have ønsket at vække den tanke hos læserne eller lytterne, at Skallagrímr kunne gå igen efter døden. Tanken baserer han på studier af Claude Lecouteux, der peger på, at det at nedgrave en skat visse steder i germansk folketro synes at indikere en forventning om vende tilbage efter døden (Torfi Tulinius 2004: 92). Det er dog næppe, hvad der er tale om her.

garantere, at hans rigdomme selv ikke efter hans død vil komme nogen andre mennesker til gavn. Egils mønsterbrydende eksempel ender med at være en bagvendt bekræftelse af budskabet: at penge skal behandles med foragt eller ligegyldighed, og at stormændendes formodede, men i dette tilfælde uafprøvede, grådighed, bør kontrolleres for samfundets gode.

Kærlighed til penge

I andre sagaer får pengegriskheden imidlertid voldsomme konsekvenser. *Vápnfirðinga saga* er en eksempelberetning om netop grådighedens konsekvenser og hvordan det rene kaos indtræffer, når mænd elsker penge. I sagaen er der indledningsvis et meget nært venskab mellem Geitir og Brodd-Helgi. Brodd-Helgi er tilmed gift med Geitis søster, og deres yngste søn, Bjarni, bliver opfostret hjemme hos sin morbror, Geitir. Venskabet er i en klasse for sig:

Svá var vingott með þeim Brodd-Helga ok Geiti, at þeir áttu hvern leik saman ok öll ráð ok hittusk nær hvern dag, ok fannsk mǫnnum orð um, hversu mikil vinátta með þeim var. (*Vápnfirðinga saga*, udg. Jón Jóhannesson, 1950: 27 [kap. 3])²³

Brod-Helge og Gede var så gode venner, at de gjorde alt sammen. De tog altid hinanden med på råd og mødtes hver dag, og folk talte om, hvor nært deres venskab var (*Vápnfirðinga saga*, overs. Gísli Magnússon, 2014: 339)

Alt ånder med andre ord idyl i Vápnafjörður, indtil der en sommer kommer et skib dertil med en rig købmand af norsk afstamning:

[...] Hrafn [var] norrœnn at kyni, auðugr ok fjölkunnugr at gersemum, sínkr maðr ok fálátr ok vel stilltr. Þess er getit, at hann átti gullhring, þann er hann hafði ávallt á hendi sér, ok kistil, er hann hafði opt undir sér, ok hugðu menn hann fullan af gulli ok silfri. (1950: 28 [kap. 4])

[Ravn] var rig og havde en stor viden om skatte og var en nærig, fåmælt og meget mådeholden mand. Det siges, at han havde en guldring, som han altid bar om armen, og at han for det meste sad på en kiste, som man mente var fuld af guld og sølv. [...] (2014: 339)

²³ *Vápnfirðinga saga* er dårligt overleveret. Den findes i et fragment fra første halvdel af 1400-tallet (AM 162 C fol.) og derudover i yngre papirafskrifter, som dog er foretaget efter et forlæg, der ikke havde den fuldstændige tekst. Jón Jóhannessons udgave i Íslensk fornrit følger Holm papp 35 fol.

I løbet af vinterhalvåret bliver det tydeligt, at Brodd-Helgi og Geitir brygger på noget: “Orð var á því, at þeim Helga ok Geiti þótti svá tíðrætt vera at því boði, at menn fengi hvárki af þeim tal né gaman” (“Folk lagde mærke til, at Helge og Gede talte så meget sammen, at ingen andre kunne få et ord eller noget morskab ud af dem”; 1950: 29; 2014: 340). Senere på vinteren bliver der afholdt lege, hvor Ravn deltager, og da legene er forbi, viser det sig, at han er blevet slået ihjel. Sagaen fortæller ikke, hvem der har slået ham ihjel, men det antydes, hvordan det hænger sammen, for umiddelbart efter drabet introduceres en mand ved navn “Tjörvi. Hann var mikill maðr ok rammr at afli. Tjörvi var vinr þeira Brodd-Helga ok Geitis, en hann var horfinn þann dag allan, er Austmaðrinn var veginn” (“Tjørve. Han var en stor og meget stærk mand [... og] ven med Brod-Helge og Gede, og han var forsvundet hele den dag, østmanden blev slået ihjel”; 1950: 30; 2014: 340). Man forstår, at Brodd-Helgi og Geitir sammen må have planlagt nordmandens død. Efter hans død aftaler de to venner da også, at de skal dele hans gods efter vårtinget. Under tinget er godset låst inde i Geitis udhus. Men imens de er hjemmefra, bryder den kristne Þorleifr, som ejede skibet i fællesskab med nordmanden, udhuset op og tager ejendelene med til den dræbte nordmands slægtninge i Norge.

De tabte rigdomme begynder at nage de to venner: “Brodd-Helgi var heldr ókátr um sumarit [...]. Á hverjum mannfundi hittusk þeir Brodd-Helgi ok Geitir ok ræddu um fjárlát sitt” (“Brod-Helge var ikke glad den sommer [...]. Ved alle sammenkomster, hvor Brod-Helge og Gede mødtes, talte de om det tab, de havde lidt”; 1950: 32 [kap. 5]; 2014: 341). En gensidig mistro spolerer nu det tidligere nære venskab. To kostbarheder er nemlig blevet væk: den kiste, som nordmanden tit og ofte sad på, og den ring, han altid havde om armen. Sagaen fortæller, at:

Á hverjum fundi, er þeir hittusk, spurði Helgi at kistlinum, en Geitir í mót at gullhringinum, ok greindi þá sýnt um, ok verðr nú svá, at hvárr þeira þóttisk eiga marknað í annars garði, ok tók at fækkask með þeim. (1950: 32 [kap. 5])

Hver gang de mødtes, spurgte Helge til kisten, og Gede spurgte til gengæld til ringen af guld, og de var tydeligt uenige, og det endte med, at de hver især mente at have noget at udsætte på den anden, og de blev uvenner over det. (2014: 341)

Den gensidige mistanke om, at den anden part i smug har tilranet sig kostbarhederne, fører til fjendskab.

Tingene spidser yderligere til, da Geitis søster og Brodd-Helgis kone, Halla, bliver syg. Brodd-Helgi skiller sig af med hende og forlover sig i

stedet med en ung kvinde, og Halla flytter hjem til sin bror Geitir. Geitir vil straks forhandle om, hvornår Halla kan få udbetalt sin part i gården – vel at mærke imod Hallas vilje, for hun forstår, at Brodd-Helgi “þykki sviptir at, áðr en hann firrðir öllu saman” (“sig berøvet, hvis han skal udrede alt [hendes] gods”; 1950: 37 [kap. 6]; 2014: 344). Men Geitir trodser Halla og fremturer og om foråret indkræver han igen hendes penge. Helgi nægter nok engang at betale. Situationen med den syge kvinde og skilsmissen er reduceret til et spørgsmål om penge mellem de to tidligere venner. For at gøre en lang historie kort, nedarves stridighederne fra den ene generation til den næste, da Bjarni slår sin morbror Geitir ihjel. Men til sidst tager sagaen en ny drejning, da Bjarni, som aldrig ønskede konflikten og kun modvilligt slog Geitir ihjel, generøst tilbyder Geitis søn Þorkell – som i slutningen af sagaen både er syg og fattig – at flytte ind på hans gård med hele sin husstand. Þorkell indvilliger og konflikten løses en gang for alle, da Bjarni også tilbyder Þorkell selvdømme for drabet på faren og straks udreder hele bøden, som Þorkell har fastsat. I sin alderdom lever den fattige Þorkell og hans husstand på Bjarnis gård.

Sagaen viser, hvordan kærlighed til penge og havesyge fører til mistro, der er ødelæggende for venskaber og fører til blodig konflikt, hvor nære familiemedlemmer bekriger hinanden. Grådigheden er en ødelæggende kaoskraft. Men sagaen ender med forlig og forsoning og viser, at selvopofrelse og generøsitet i sidste ende sejrer. Heri aner man nok et kristent budskab, men det vender jeg tilbage til nedenfor.

Afslutning

Der er noget mere ophøjet ved at fokusere på ære eller kærlighed i sagaerne. Min lidt desillusionerede indfaldsvinkel går tilbage til kriseåret 2008, hvor jeg sad i Island og læste islændingesagaoversættelser mod originalteksten, mens bankerne brasede sammen. I nyhederne handlede alting om gæld og kapital, og sagaerne syntes mindst lige så interesserede i penge som alle andre. Men magt og økonomi er, som vi har set, to forskellige ting i sagaernes verden.

Det er i dag umuligt at tale om kapital uden at inddrage Pierre Bourdieu (1930–2002) tre primære former for kapital: økonomisk, kulturel og social kapital. Den økonomiske kapital er penge og materielle goder, hvorimod den kulturelle kapital kan være dannelse og tillærte kompetencer, der er afgørende for individets mobilitet i højere samfundslag. Endelig

er der den sociale kapital, som er den værdi, man har i kraft af sit sociale netværk eller medlemskab af en specifik gruppe, i sagaernes verden vil det være familien (Bourdieu 1986: 243–249). Udover de tre kapitalformer opererer Bourdieu med symbolsk kapital, som er anerkendelse. Ifølge Bourdieu kan den sociale og kulturelle kapital omdannes til økonomisk kapital og omvendt (Bourdieu 1986: 243). Men det viser sig – i sagaverdenen – i praksis ikke altid at være nemt eller muligt at veksle en type kapital til en anden.²⁴ Og mens den symbolske kapital som hovedregel følger både den sociale og kulturelle kapital, tiltrækker den økonomiske kapital slet ikke symbolsk kapital per automatik. I 1995 konstaterede Meulengracht Sørensen da også, som omtalt indledningsvis, at “æren inderst inde [er] uafhængig af magt og økonomi” (186). Det er på sæt og vis rigtigt, for så vidt man kun tager højde for den økonomiske kapital, som et menneske ejer. Penge kan ikke skaffe en mand af ubetydelig slægt ære. Men sagaerne viser også tydeligt, at menneskets forhold til og omgang med penge – gavmildhed, nærighed, griskhed – har direkte indflydelse på deres ære. Man vinder ære ved gavmildhed, men taber den ved gnieri, og kærlighed til økonomisk kapital kan forårsage kaos.

Det siger sig selv, at sagaskriverne ikke har forstået sagaverdenens pengesager ud fra Bourdieus teori om kapital. Men de har alligevel ikke stået uden økonomisk teori, for i Bibelen finder man mange oplysninger om, hvordan man som troende skal omgås og forholde sig til penge og gæld. Ifølge Bibelen skal penge omgås med mådehold, fornuft og generøsitet.²⁵ I Bjergprædikenen formaner Jesus, at man ikke både kan tjene Gud og Mammon (*Mathæusevangeliet* 6:24) og i det *Første Brev til Timotheus* (6:10) advarer Paulus om, at “kærlighed til penge er en rod til alt muligt skadeligt”. I *Prædikerens Bog* (5:10 og 12) lærer man, at den rige ikke er ubekymret, for “velstanden holder den rige vågen om natten”. Rigdom er med andre ord ikke et ideal i sig selv. Samme sted lyder det, at kærligheden til penge er umættelig: “den der elsker sølv, bliver ikke mæt af sølv, og den der elsker overflod, bliver ikke mæt af indtægt”. Man skal heller ikke skynde sig at blive rig. *Ordsprogenes Bog* advarer om, at “[d]en, der har hastværk med at blive rig, forbliver ikke uskyldig” (28:20). Disse økonomiske leveråd bringer tankerne tilbage til *Vápnfirðinga saga*,

²⁴ Ifølge Bourdieu er der stor forskel på, hvor svært det er at omdanne én type kapital til en anden (1986: 254).

²⁵ Det kan i sagens natur ikke udelukkes, at man i førkristen tid har haft lignende økonomiske leveregler. Men at Bibelens økonomiske teori ikke blot er ‘almen fornuft’ eller for så vidt hævet over tid og samfund, ses af samtidens økonomiske etik, hvor pengepugeri udi det absurde ikke anses for usselt og æreløst.

hvor Geitis og Brodd-Helgis griskhed gav dem blod på hænderne, spole-rede deres venskab og familiemæssige bånd. Sagaen fremstår på en måde næsten som en eksempelberetning til illustration af to Bibelsteder; for det første af Paulus' ord om at kærlighed til penge er en rod til ondt, og for det andet af *Ordsprogenes Bog* 28:20, der advarer mod at have hastværk med at blive rig, for i givet fald forbliver man ikke uskyldig. De nemme penge, der lokker æreløse til angiveri er i øvrigt ligeledes i denne kategori.

Man skal ifølge Bibelen også tage sig i agt for at låne penge: Låntageren er træl for den mand, der låner ud, hedder det i *Ordsprogenes Bog* (22:7). I *Hænsa-Póris saga* mødte vi Hænsa-Pórir, som var lånehaj og netop ikke tjente penge på eget arbejde – begge dele noget, som Bibelen advarer imod. Ifølge *Paulus' Brev til Efeserne* skal man “slide i det og frembringe noget godt med sine hænder, så [m]an har noget at give af til den, der har behov for det” (4:28). Og i *Lukasevangeliet* formaner Jesus: “Lån jeres penge ud uden at spekulere på, om I får dem tilbage” (6:27–36). De moderne kapitalisters motto, *Let your money work for you*, ville ikke have været en acceptabel fremgangsmåde i den kristne middelalder. Med sit skrækkelige hændelsesforløb anskueliggør *Hænsa-Póris saga* også vigtigheden af en passus i *Tredje Mosebog*, der råder mennesker til at hjælpe deres medmennesker i nød – og ikke møde dem med åger eller krav om renter: “Når det går dårligt for din landsmand, og han ikke kan klare sig, skal du understøtte ham, som var han fremmed eller tilflytter, så han kan opretholde livet hos dig; du må ikke tage rente eller åger af ham [...] Du må ikke låne ham penge mod rente og ikke yde ham føde mod åger” (25:35–37). Hænsa-Pórir fremstår som et eksempel til skræk og advarsel. Han har ikke forstået vigtigheden af at være gavmild. “Gør jer det til en regel at give”, hedder det i *Lukasevangeliet* (6:38), og Paulus formaner, både i det *Andet Brev til Korintherne* (9:7) og i *Brevet til Hebræerne* (13:16), at “Gud elsker en glad giver”, og at man ikke skal “glemme at gøre godt og at dele med andre, for i sådanne ofre har Gud velbehag”. Egill Skallagrímsson ville ikke have abonneret på dette synspunkt, men hans ven Einarr skálaglamm efterlevede disse leveregler på så forbilledlig måde, at han altid manglede penge.

Sidst, men ikke mindst, er vi ansvarlige for at forsørge vores familie, som Paulus minder os om i det *Første Brev til Timotheus* (5:8): “Den, som ikke sørger for sine egne, og særlig for sin egen husstand, har fornægtet troen og er værre end en vantro”. Et gavmildt storsind viser Bjarni i slutningen af *Vápnfirðinga saga*, da han tager sin fattige slægtning Þorkell til sig og forsørger ham og hele hans husstand. Der er visse indicier for, at sagaskriveren ville formidle et kristent budskab. Ved sagaens udgang

føres Porkels slægt hele vejen op til Þorlákr helgi og biskop Páll Jónsson via Þorkell Geitissons datter, Ragnheiðr. Og i sagaens begyndelse er den retsindige og velovervejede Þorleifr inn kristni et modbillede til de penge-gale venner, idet han uegennyttigt bringer den dræbte nordmands værdier tilbage til dennes slægtninge i Norge. Den grådige Geitis søn Þorkell ender sit liv i fattigdom, og fra ham nedstammer de kristne biskopper. Et af de klassiske munkeløfter, der var udtryk for kærlighed til Gud, er netop fattigdom og afståelse fra jordisk gods. *Vápnfirðinga saga* demonstrerer, hvordan kærlighed til økonomisk kapital fører til kaos – og samtidig hvordan orden kan genoprettes ved at følge kristne dyder. Det er i øvrigt akkurat dette kaos, som Egill Skallagrímssons svigersøn frygter, da den gamle gnier ved at strø den engelske konges sølv ud på Altinget vil afsløre alle stormændenes kærlighed til penge med uoverskuelige konsekvenser for samfundet.

Så nej, isoleret betragtet er penge ikke et onde hverken ifølge Bibelen eller islændingesagaerne. Men hvis man *ikke* følger leverereglerne i sin omgang med penge, kan de hurtigt blive det. Penge skal aldrig dyrkes for sig selv, og de skal ikke puges sammen. Penge skal være et middel til at give og gøre godt. Da islandsk middelalderlitteratur fik sin første reception i moderne tid, undrede 1600-tallets forskere sig over, at selvom de gamle helte var hedninge, udviste de en næsten kristen foragt for døden, eller rettere sagt livet. Senere har vi forstået, at denne foragt for det jordiske liv netop var kristen. Deres foragt for penge kan ses i samme lys.

Bibliografi

- Andersson, T. M. (1970): "The Displacement of the Heroic Ideal in the Family Sagas". *Speculum: A Journal of Mediaeval Studies* 1970, s. 575–593.
- Auðunar þáttur vestfirzka* (1868): Guðbrandr Vigfusson & C. R. Unger (udg.), *Flateyjarbok. En Samling af norske Konge-Sagaer med indskudte mindre Fortællinger om Begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler*, bd. 3, P.T. Mallings, Kristiania, s. 410–415.
- Barreiro, S. (2016): "The Role of Honour in *Egils saga*". *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 2016, T. 8 (12), s. 75–89.
- Bibelen* (1992), Bibelselskabet, København.
- Biblia sacra. Vulgatae editionis Sixti V pont. max. iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita, editio emendatissima apparatu critico instructa cura et studio Monachorum Abbatiae Pontificiae Sancti Hioronymi in Urbe Ordinis Sancti Benedicti* (1959), Marietti, Torino.

- Bjarnar saga Hítðelakappa* (1938): Sigurður Nordal & Guðni Jónsson (udg.), *Borgfirðinga sögur: Hænsa-Þóris saga, Gunnlaugs saga ormstungu, Bjarnar saga Hítðelakappa, Heiðarviga saga, Gísls þátrr Illugasonar*, Íslenzk Fornrit 3, Reykjavík, s. 123–211.
- Bourdieu, P. (1986): “The forms of capital” [Transl. by Richard Rice]. J. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood, New York, s. 241–258.
- Bredsdorff, T. (1971): *Kaos og kærlighed. En studie i islændingesagaers livsbilleder*, Gyldendal, København.
- Brennu-Njáls saga* (2004): Sveinn Yngvi Egilsson (udg.), 2. útgáfa með nokkrum leiðréttingum, Bjartur, Reykjavík.
- Dræber-Glums saga* (2014): Rolf Stavnem (overs.): *Islændingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 2, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 295–341.
- Egils saga* (2014): Rolf Stavnem (overs.): *Islændingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 1, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 3–157.
- Egils saga Skallagrímssonar. Bind 1. A-redaktionen* (2001): Bjarni Einarsson (udg.), Editiones Arnarnæ, Series A, 19, C.A. Reitzel, København.
- Einar Ól. Sveinsson (1954): “Formáli”. Einar Ól. Sveinsson (udg.), *Brennu-Njáls saga*, Íslenzk Fornrit 12, Reykjavík, s. v–clxiii.
- Eiríks saga rauða* (1945): S. B. F. Jansson (udg.), *Handskrifterna till Erik den rödes saga*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar 60:1, Stockholm, s. 26–82.
- Erik den Rødes saga* (2014): Helle Degnbol (overs.): *Islændingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 1, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 349–370.
- Eyrbyggja saga. The Vellum Tradition* (2003): F. S. Scott (udg.), Editiones Arnarnæ, Series A, 18, C.A. Reitzel, København.
- Gautreks saga* (1900): Wilhelm Ranisch (udg.), *Die Gautrekssaga in zwei Fassungen*, Palaestra 11, Mayer & Müller, Berlin.
- Gehl, W. (1937): *Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen: Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga*, Neue Deutsche Forschungen, Abteilung Deutsche Philologie, Junker und Dünnhaupt Verlag, Berlin.
- Gísla saga Súrssonar* (1929): Finnur Jónsson (udg.), Gyldendal, Nordisk forlag, København.
- Gisles saga* (2014): Kirsten Wolf (overs.): *Islændingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 2, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 3–51.
- Grettes saga* (2014): Kim Lembek (overs.): *Islændingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 2, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 55–209.
- Grettis saga Ásmundarsonar* (1936): Guðni Jónsson (udg.), *Grettis saga Ásmundarsonar, Bandamanna saga, Odds þátrr Ófeigssonar*, Íslenzk Fornrit 7, Reykjavík, s. 3–290.
- Guðvarður Már Gunnlaugsson (1991): “Tekstkritiske problemer i Grettis saga”. *The Audience of the Sagas. I. Preprints. The Eighth International Saga Conference 11–17. August 1991, Göteborg*, s. 142–148.

- Hahn, D. (2020): "Social and Diegetic Hierarchies in Cases of Thievery. A Study of Möðruvallabók". R. Scheel (red.), *Narrating Law and Laws of Narration in Medieval Scandinavia*, de Gruyter, Berlin/Boston, s. 185–202.
- Hávarðar saga Ísfirðings* (1923): Björn K. Þórólfsson (udg.), Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur 47, København.
- Hrafnkels saga Freysgoða* (1950): Jón Jóhannesson (udg.), *Austfirðinga sögur, Þorsteins saga hvíta, Vápnfirðinga saga, Þorsteins þáttur stangarhöggs, Ólkofra þáttur, Hrafnkels saga Freysgoða, Droplaugarsona saga, Brandkrossa þáttur, Gunnars þáttur Þiðrandabana, Fljótsdæla saga, Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Draumr Þorsteins Síðu-Hallssonar, Þorsteins þáttur Austfirðings, Þorsteins þáttur sögufróða, Gull-Ásu-Þórðar þáttur*, Íslenzk Fornrit 11, Reykjavík, s. 95–135.
- Hænsa-Þóris saga* (1938): Sigurður Nordal & Guðni Jónsson (udg.), *Borgfirðinga sögur, Hænsa-Þóris saga, Gunnlaugs saga orms tungu, Bjarnar saga Hítuðela-kappa, Heiðarvígá saga, Gísli þáttur Illugasonar*, Íslenzk Fornrit 3, Reykjavík, s. 3–47.
- Hølse-Tores saga* (2014): Karen Bek-Pedersen (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 5, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 281–302.
- Laksdølnes saga* (2014): Helle Degnbøl & Annette Lassen (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 5, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 3–147.
- Laxdæla saga* (1889–1891): Kr. Kálund (udg.), Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur 19, København.
- Meulengracht Sørensen, P. (1986): *Fortælling og ære. Studier i islendingesagaerne*, Aarhus Universitetsforlag, Århus.
- Njals saga* (2014): Kim Lembek (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 3, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 3–237.
- Sagaen om Björn, Helten fra Hiddal* (2014): Kirsten Wolf (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 1, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 243–294.
- Sagaen om Hávard Isefjording* (2014): Alex Speed Kjeldsen (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 5, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 369–405.
- Sagaen om Ljot fra Voldene* (2014): Gísli Magnússon (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 4, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 141–157.
- Sagaen om Tord Trætte* (2014): Alex Speed Kjeldsen (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 3, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 405–442.
- Torfi H. Tulinius (2004): *Skáldið í skriftinni – Snorri Sturluson og Egils saga*, Íslensk menning, Reykjavíkur Akademiunnar og Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Totten om Øgmund Hug og Gunnar Halvdæl* (2014): Annette Lassen (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 2, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 343–351.

- Vápnfirðinga saga* (1950): Jón Jóhannesson (udg.), *Austfirðinga sögur: Þorsteins saga hvíta, Vápnfirðinga saga, Þorsteins þáttur stangarhogg, Ölkofra þáttur, Hrafnkeils saga Freysgoða, Droplaugarsona saga, Brandkrossa þáttur, Gunnars þáttur Þiðrandabana, Fljótsdæla saga, Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Draumr Þorsteins Síðu-Hallssonar, Þorsteins þáttur Austfirðings, Þorsteins þáttur sögufróða, Gull-Ásu-Þórðar þáttur*, Íslensk Fornrit 11, Reykjavík, s. 23–65.
- Víga-Glúms saga* (1956): Jónas Kristjánsson (udg.), *Eyfirðinga sögur: Víga-Glúms saga, Ögmundar þáttur dytts, Þorvalds þáttur tasalda, Svarfdæla saga, Þorleifs þáttur jarlsskálds, Valla-Ljóts saga, Sneglu-Halla þáttur, Þorgríms þáttur Hallarsonar*, Íslensk Fornrit 9, Reykjavík, s. 3–98.
- Våbenfjordingernes saga* (2014): Gísli Magnússon (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 4, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 337–358.
- Þórðar saga hreðu* (1959): Jóhannes Halldórsson (udg.), *Kjalnesinga saga, Jökuls þáttur Búasonar, Víglundar saga, Króka-Refs saga, Þórðar saga hreðu, Finnboga saga, Gunnars saga Keldugnúpsfífls*, Íslensk Fornrit 14, Reykjavík, s. 230–247.
- Ögmundar þáttur dytts ok Gunnars helmings* (1961): Ólafur Halldórsson (udg.), *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*, Editiones Arnarnagæanæ, Series A, 2, Ejnar Munksgaard, København.
- Ørboernes saga* (2014): Rolf Stavnem (overs.): *Islendingesagaerne: Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, bd. 5, red.: Annette Lassen, Saga Forlag, Reykjavík, s. 163–254.